

**НАЦІОНАЛЬН АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ім. В. М. КОРЕЦЬКОГО**

БОНДАРЧУК Наталія Валеріївна

УДК 349.414.028:332.334.2

**ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ЗЕМЕЛЬ
АВІАЦІЙНОГО ТРАНСПОРТУ УКРАЇНИ**

**Спеціальність 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право;
природоресурсне право**

АВТОРЕФЕРАТ

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Київ – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті держави і права ім. В. М. Корецького НАН України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України,
академік НАПрН України
Семчик Віталій Іванович,
Інститут держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України
завідувач відділу проблем аграрного,
земельного та екологічного права.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук,
член-кореспондент НАПрН України
Носік Володимир Васильович,
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка
професор кафедри трудового,
земельного та екологічного права;

кандидат юридичних наук
Петлюк Юрій Степанович
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
доцент кафедри аграрного, земельного
та екологічного права ім. В. З. Янчука.

Захист відбудеться «28» лютого 2011 р. о 15 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.236.02 в Інституті держави і права ім. В. М. Корецького Національної академії наук України за адресою: 01601, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту держави і права ім. В. М. Корецького Національної академії наук України за адресою: 01601, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.

Автореферат розісланий «26» січня 2011 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат юридичних наук

О. О. Кваша

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах активної підготовки України до Євро-2012 ключовим питанням постає будівництво та реконструкція аеропортів, які фактично виступатимуть візитною карткою нашої держави перед іноземними громадянами. Земля виступає територіально-просторовим базисом для авіаційного транспорту. Сьогодні наземна база авіаційного транспорту активно розвивається, оскільки постають все більш високі вимоги щодо безпечного та комфортного забезпечення перевезень. Діяльність аеропортів та аеродромів пов'язана не тільки з використанням повітряного простору, а й з раціональним використанням земель. Наявність достатніх земельних ресурсів та їх раціональне використання безпосередньо впливають не лише на розвиток інфраструктури аеропортів та аеродромів, а й на безпеку польотів. Крім того, на сьогодні в Україні активно розвивається так звана «мала авіація» - спортивна, санітарна, туристична та сільськогосподарська авіація та її наземна база.

Правовий режим земель авіаційного транспорту у теорії земельного права недостатньо досліджений. Недосконалим є і законодавство, що регулює дане питання. Неналежне нормативно-правове забезпечення реорганізації суб'єктів авіаційної діяльності призвело до того, що аеропорти не можуть вирішити земельні та майнові питання. На сьогодні законодавство щодо земель авіаційного транспорту знаходиться на стадії становлення. Переважна більшість національних нормативно-правових актів щодо правового режиму земель авіаційного транспорту України знаходиться на стадії проектів. Питання у сфері прав на землі авіаційного транспорту та користування ними є спірними та суперечними.

В Україні реформуються земельні відносини та їх склад, форми власності на землю та користування, управління землями та його методи. Всі ці процеси не могли не відобразитися на правовому режимі земель авіаційного транспорту. Також відбувається процес інтеграції української транспортної структури з європейською та адаптації транспортного, зокрема авіаційного, законодавства нашої держави до законодавства ЄС.

Питання правового режиму земель та його окремих елементів досліджували вчені ще за часів Радянського Союзу, а саме: Г. А. Аксеньонок, Ф. Х. Адіханов, Б. В. Єрофєєв, А. А. Забелишенський, О. В. Ізмайлов, І. О. Іконицька, М. І. Краснов та інші.

За часів незалежності України правовий режим земель та його окремі елементи досліджували такі вчені, як М. М. Бахуринська, Д. В. Бусуйок, О. А. Вівчаренко, І. І. Каракаш, П. Ф. Кулинич, В. В. Костицький, В. В. Носік, Н. Р. Малишева, В. Л. Мунтян, Т. К. Оверковська, О. О. Погрібний, В. І. Семчик, О. С. Хом'яченко, Ю. С. Шемшученко, М. В. Шульга та інші. Крім того, були здійсненні дисертаційні дослідження правового режиму окремих категорій земель такими вченими: В. В. Бондар, Т. М. Гапотченко, А. Й. Годованюк, Ю. С. Петлюк, Д. В. Санніков.

Економічним та технічним аспектам роботи аеропортів та аеродромів присвячені праці Б. І. Вікторова, В. Запорожця, В. Г. Коби, А. М. Малишова, В. М. Парій, Г. І. Петухова, В. С. Савіна та інших авторів.

В працях вищенаведених вчених в галузі земельного права досліджуються питання правового режиму земель України в цілому, окремих категорій, складові елементи правового режиму. В роботах інших авторів розглядаються окремі аспекти роботи суб'єктів авіаційного транспорту.

В науці земельного права відсутнє комплексне дисертаційне дослідження питання правового режиму земель саме авіаційного транспорту. Це вимагає ґрунтовного аналізу та визначення особливостей правового регулювання раціонального використання, охорони, відносин власності та землекористування, державного управління та юридичної відповідальності як елементів правового режиму земель авіаційного транспорту України, визначення шляхів розвитку та удосконалення законодавства з цього питання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Правовий режим земель авіаційного транспорту України досліджувався у межах виконання плану науково-дослідної роботи відділу проблем аграрного, земельного та екологічного права Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України «Проблеми розвитку аграрного і земельного права України» (І кв. 2009 – IV кв. 2011 РК 0108 U 009967).

Мета і завдання дослідження. Метою даної наукової праці є встановлення особливостей правового регулювання земель авіаційного транспорту України та вдосконалення чинного законодавства у вказаній сфері.

Для досягнення поставленої мети у дисертації вирішуються такі основні завдання:

- провести періодизацію розвитку правового режиму земель авіаційного транспорту в Україні;
- визначити поняття «землі авіаційного транспорту»;
- проаналізувати склад земель авіаційного транспорту;
- здійснити класифікацію земель авіаційного транспорту;
- визначити особливості елементів правового режиму земель авіаційного транспорту;
- охарактеризувати відносини права власності на землі авіаційного транспорту та права користування ними;
- визначити особливості правового регулювання раціонального використання та охорони земель авіаційного транспорту як елементів їх правового режиму;
- проаналізувати систему органів виконавчої влади та місцевого самоврядування як суб'єктів управління в галузі використання та охорони земель авіаційного транспорту України та визначити їх функції в цій сфері;
- дослідити питання юридичної відповідальності за порушення

законодавства щодо земель авіаційного транспорту України;

- дослідити нормативно-правові акти України та Міжнародної організації цивільної авіації щодо правового режиму земель авіаційного транспорту;
- виявити шляхи та внести пропозиції щодо вдосконалення норм національного законодавства про правовий режим земель авіаційного транспорту.

Об'єкт дослідження становлять правовідносини у сфері використання, охорони земель авіаційного транспорту України та управління ними.

Предметом дослідження є правовий режим земель авіаційного транспорту України.

Методи дослідження. У процесі дослідження були використані загальнонаукові та спеціальні методи пізнання правових явищ: діалектичний метод, нормативно-порівняльний, формально-логічний, історичний, системно-структурний та інші.

Історичний метод використовувався при дослідженні розвитку земель авіаційного транспорту та їх правового режиму. Діалектичний метод використовувався для дослідження розвитку положень про правовий режим земель авіаційного транспорту. Порівняльно-правовий метод застосовувався для порівняльного аналізу окремих положень національного законодавства України та законодавства деяких зарубіжних країн, що визначають правовий режим земель авіаційного транспорту. Формально-логічний метод сприяв виявленню суперечностей у понятійному апараті правового режиму земель авіаційного транспорту та допоміг сформулювати висновки та рекомендації, що ґрунтуються на принципах визначеності, послідовності та несуперечливості суджень. Використання методу аналізу та синтезу дозволило здійснити науково обґрунтовану класифікацію земель авіаційного транспорту, визначити поняття земель авіаційного транспорту та основні ознаки їх правового режиму. Метод абстрагування та узагальнення застосовувався у процесі розробки дефініцій правових норм; формально-юридичний - при формулюванні нових правових норм і удосконаленні вже існуючих.

Застосування вказаного методологічного інструментарію дозволило вирішити поставлені завдання, одержати науковий результат, новизна якого відображена у положеннях, що виносяться на захист. Основні положення та висновки, подані в роботі, ґрунтуються на аналізі чинного законодавства України, рекомендованої практики Міжнародної організації цивільної авіації, досягнень у сфері земельного та повітряного права, інших галузей юридичної науки України та іноземних держав.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні комплексним науковим дослідженням правового режиму земель авіаційного транспорту України. Новизна дисертаційного дослідження полягає у наступних науково-теоретичних положеннях:

Вперше:

- Проведено періодизацію розвитку правового режиму земель авіаційного транспорту України наступним чином: 1) період становлення; 2) період активного розвитку; 3) період кризи та 4) період відродження.

- Запропоновано юридичне визначення наступних понять: 1) землі авіаційного транспорту – це землі, які виступають просторовим (територіальним) базисом у сфері авіаційного транспорту, тобто надані або призначені для належного функціонування об'єктів авіаційного транспорту; 2) землі малої авіації – це земельні ділянки, на яких розташовані злітно-посадкові майданчики для обслуговування польотів легких повітряних суден.

- Проведено класифікацію земель авіаційного транспорту: 1) за їх функціональним (цільовим) призначенням на: - землі, на яких розташовані аеродроми, аеропорти, злітно-посадкові майданчики; - землі, на яких розташовані обслуговуючі об'єкти; - землі приаеродромних територій та прилеглих місцевостей до злітно-посадкових майданчиків; - зарезервовані землі; 2) залежно від видів повітряних суден, які вони обслуговують на: землі аеродромів; - землі злітно-посадкових майданчиків для легких повітряних суден; - землі вертольотодромів; 3) за формою власності землі авіаційного транспорту можна поділяти на: - землі авіаційного транспорту державної власності; - землі авіаційного транспорту комунальної власності; - землі авіаційного транспорту приватної власності.

- Здійснено класифікацію обмежень щодо використання земельних ділянок авіаційного транспорту та прилеглих до них земельних ділянок за метою їх встановлення на: 1) екологічні - обмеження, що встановлюються з метою охорони самих земель авіаційного транспорту як природного об'єкта; 2) економічні - обмеження, що встановлюються з метою забезпечення нормальної роботи авіаційного транспорту; 3) соціальні - обмеження, що встановлюються з метою охорони населення від авіаційного шуму.

- Обґрунтовано висновок про необхідність закріплення в Земельному кодексі України чіткого розмежування земель авіаційного транспорту за формами власності, а саме шляхом внесення положення про те, що землі аеропортів та аеродромів можуть перебувати в державній та комунальній власності, а землі малої авіації – в державній, комунальній та приватній власності.

Удосконалено:

- Визначення поняття «землі аеропортів» – це землі, на яких розташовано комплекс споруд, що призначений для приймання/відправлення повітряних суден, обслуговування повітряних перевезень, проведення авіаційних робіт і має для цих цілей аеродром, аеровокзал, інші наземні споруди та необхідне обладнання.

Отримало подальший розвиток:

- Положення про необхідність перегляду та збільшення норм відведення земель для транспорту, зокрема для аеропортів. Даний висновок не суперечить головному принципу національного законодавства з приводу пріоритетного становища земель сільськогосподарського призначення.

Оскільки існуючих аеропортів в Україні не так багато, а спорудження нових не передбачається, то збільшення таких норм не вплине на розподіл земель і не зменшить кількість земель інших категорій, зокрема і земель сільськогосподарського призначення. І в свою чергу зменшить потребу у викупі земель для суспільних потреб, що в будь-якому разі займає певний час і є певним обмеженням земельних прав громадян.

- Положення про необхідність впровадження адміністративної відповідальності юридичних осіб за земельні правопорушення. Оскільки суб'єктами господарювання в галузі авіаційного транспорту є, в основному, підприємства та господарські товариства, то введення адміністративної відповідальності саме юридичних осіб сприяло б зниженню порушень законодавства щодо використання та охорони земель аеропортів та аеродромів.

- Обґрунтування необхідності внесення в будівельні норми України щодо аеропортів положення землеохоронного характеру. Зокрема щодо необхідності під час будівництва (розширення) аеродрому зняття родючого шару ґрунту з метою подальшого його використання для відновлення (рекультивациі) порушених або малопродуктивних сільськогосподарських земель, озеленення району будівництва; а також положення про те, що земельні ділянки, які відводяться на період будівництва аеродрому для розміщення шкідливих виробничих баз, тимчасових під'їзних доріг і для інших потреб будівництва, після його завершення підлягають поверненню тим землекористувачам, у яких ці ділянки були вилучені, після відновлення в установленому порядку

Практичне значення одержаних результатів. Викладені в дисертації положення можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях з даної проблеми.

Викладені в дисертації висновки та пропозиції можуть бути використані для удосконалення чинного законодавства, а також враховані при внесенні змін до діючого Земельного кодексу України та при прийнятті нового Повітряного кодексу України.

Основні положення дисертації можуть використовуватись у навчальному процесі в юридичних та інших навчальних закладах у процесі вивчення дисципліни «Земельне право України», «Екологічне право України», а також для підготовки лекцій, підручників, навчальних та методичних посібників з курсу «Земельне право України».

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки і пропозиції дисертаційної роботи оприлюднені на науково-практичних конференціях, зокрема: Міжнародній науково-практичній конференції «Наука. Молодь. Екологія - 2009» (м. Житомир 27-29 травня 2009 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми аграрного і природоресурсного права» (Київ, 30-31 жовтня 2009 р.); Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «Восьмі осінні юридичні читання» (м. Хмельницький 13-14 листопада 2009 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Наука. Молодь. Екологія - 2010» (м. Житомир 27-29

травня 2010 р.); Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «Дев'яті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький 12-13 листопада 2010 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження знайшли своє відображення у 3 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, перелік яких затверджений ВАК України, та у тезах п'яти доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається із вступу, двох розділів, які містять 7 підрозділів, висновків та списку використаних джерел (174 найменування на 19 сторінках). Загальний обсяг дисертації – 181 сторінка.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, вказано на зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету та завдання дослідження, його об'єкт та предмет, наукову новизну та методологію роботи, охарактеризовано науково-теоретичну та нормативно-правову бази дослідження, з'ясовано теоретичне та практичне значення одержаних результатів, а також вказано ступінь апробації результатів дослідження.

Розділ 1 «Характеристика правового режиму земель авіаційного транспорту» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 1.1. *«Історіографічний огляд використаної літератури»* автор здійснила огляд використаної в дисертаційному дослідженні наукової літератури із земельного права, а також спеціальної літератури.

Автор використала праці українських та російських вчених у галузі земельного права, а також наукові розробки вчених радянської доби при дослідженні теоретичних положень правового режиму земель авіаційного транспорту та таких його елементів як право власності та землекористування, раціональне використання та охорона земель, державне управління та юридична відповідальність,

Дисертантка дослідила спеціальну літературу з історії розвитку авіаційного транспорту в Україні, а також стосовно економічних та технічних аспектів роботи аеропортів та аеродромів та питань розвитку авіаційного транспорту в Україні, складу земель авіаційного транспорту.

При дослідженні правових аспектів державного управління землями авіаційного транспорту України використано праці вчених з адміністративного права. Досліджуючи питання юридичної відповідальності та окремих її видів, автор використовувала праці науковців щодо кримінальної відповідальності.

У підрозділі 1.2. *«Поняття і характеристика земель авіаційного транспорту та їх правового режиму»* визначено його складові елементи, проведено періодизацію розвитку правового режиму земель авіаційного

транспорту, визначено поняття «землі авіаційного транспорту» та їх склад, проведено класифікацію земель авіаційного транспорту України.

Розвиток правового режиму земель авіаційного транспорту періодизовано наступним чином. Період становлення (1930-ті – 1960-ті р. р.). Поняття «землі авіаційного транспорту» вперше з'явилося у законодавстві нашої країни в 1933 р. в Положенні про землі, надані транспорту, оскільки до цього часу авіаційного транспорту практично не існувало. В цей період відбувається поступовий розвиток наземної бази авіаційного транспорту.

Період активного розвитку (1960-ті – 1990 р.). Наземна база авіаційного транспорту стала активно розвиватись лише в 1960-х роках. Це пов'язано з тим, що авіаційний транспорт став масовим внаслідок появи реактивних літаків. Активно розвивається і законодавство щодо правового режиму земель авіаційного транспорту. Зокрема, було прийнято «Основи земельного законодавства Союзу РСР і союзних республік», Вказівки по проектуванню аеродромних покриттів, Норми відводу земель для аеропортів та ін.

Період кризи (1990-ті р.р.). Безспірним є той факт, що на розвиток авіації та відповідної їй наземної бази впливає економічне становище в країні. У середині 90-х років спостерігався різкий спад обсягу повітряних перевезень. У 1990 році приймається новий Земельний кодекс України та через два роки його нова редакція. Законодавчо закріплюється три форми власності на землю: державна, колективна і приватна. Проте землі транспорту визнаються виключно державною власністю і можуть надаватися лише в користування.

Період відродження (2000 р. – сучасний період). 25 жовтня 2001 року було прийнято новий Земельний кодекс України, який вперше закріпив можливість перебування земель транспорту в державній, комунальній та приватній власності.

У сучасний період український авіаційний транспорт і відповідно його наземна база активно розвиваються. Це зумовлено декількома причинами. По-перше, постають все більш високі вимоги щодо безпечного, безперебійного та комфортного забезпечення перевезень авіаційним транспортом у зв'язку з інтеграцією української транспортної структури з європейською. По-друге, в умовах активної підготовки України до Євро-2012 ключовим питанням постає будівництво та реконструкція аеропортів, які фактично виступатимуть візитною карткою нашої держави перед іноземними громадянами. По-третє, на сьогодні в Україні активно розвивається так звана «мала авіація».

Запропоновано визначення поняття «землі авіаційного транспорту» – це землі, які виступають просторовим (територіальним) базисом у сфері авіаційного транспорту, тобто надані або призначені для належного функціонування об'єктів авіаційного транспорту України. Визначається поняття «землі аеропортів» як основної складової земель авіаційного транспорту. Землі аеропортів – це землі, на яких розташовано комплекс споруд, що призначений для приймання/відправлення повітряних суден, обслуговування повітряних перевезень, проведення авіаційних робіт і має

для цих цілей аеродром, аеровокзал, інші наземні споруди та необхідне обладнання. Пропонується визначення поняття «землі малої авіації» – це земельні ділянки, на яких розташовані злітно-посадочні майданчики для обслуговування польотів легких повітряних суден.

Проведено класифікацію земель авіаційного транспорту України. 1. За функціональним (цільовим) призначенням землі авіаційного транспорту поділяються на: 1) землі, на яких розташовані аеродроми, аеропорти, злітно-посадочні майданчики; 2) землі, на яких розташовані обслуговуючі об'єкти; 3) землі приаеродромних територій та прилеглих місцевостей до злітно-посадкових майданчиків; 4) зарезервовані землі.

2. Землі авіаційного транспорту можна класифікувати залежно від виду повітряних суден, які вони обслуговують: 1) землі аеродромів; 2) землі злітно-посадкових майданчиків для легких повітряних суден; 3) землі вертольотодромів.

3. За формою власності землі авіаційного транспорту можна поділяти на: 1) землі авіаційного транспорту державної власності; 2) землі авіаційного транспорту комунальної власності; 3) землі авіаційного транспорту приватної власності.

У підрозділі 1.3. «Права на землі авіаційного транспорту України» проаналізовано форми права власності на землі авіаційного транспорту та види користування ними.

Автором зроблено висновок, що форма власності на землі авіаційного транспорту та види землекористування ними залежать від форми власності авіаційного підприємства, діяльність якого ці землі обслуговують.

Землі авіаційного транспорту можуть перебувати у державній, комунальній та приватній власності. Більшість аеропортів, а отже і земельних ділянок, що їх обслуговують, на сьогодні, перебувають у комунальній власності. В Концепції Державної цільової програми розвитку аеропортів на період до 2020 року зазначається позиція уряду, що з метою підвищення ефективності державного управління і контролю, створення сприятливих умов для залучення інвестицій та прискореного розвитку аеропортів уряд вважає доцільним їх повернення у державну власність та фінансування із залученням коштів державного бюджету. Переважна більшість аеродромів експлуатуються державними підприємствами. Надалі передбачається залишення аеродромів (злітно-посадкові смуги, рульові доріжки, перони та інші елементи аеродромів) у державній власності, а також внесення до законодавчих актів змін щодо заборони відчуження, передачі в заставу земель, на яких розташовані аеродроми та їх об'єкти. Національне законодавство не містить обмежень форм власності на землі малої авіації.

Автор наголошує, що в сфері функціонування авіаційного транспорту суспільні інтереси повинні переважати приватні, тому дисертантом підтримано положення національного законодавства щодо залишення аеродромів та їх земель у державній власності.

Дисертантом зроблено висновок, що необхідно закріпити в Земельному кодексі України чітке розмежування земель авіаційного транспорту за формами власності.

Землі авіаційного транспорту можуть використовуватися на праві постійного користування та оренди.

Підкреслено, що особливістю діяльності авіаційних підприємств є необхідність встановлення спеціального обладнання як на земельних ділянках цих підприємств, так і за їх межами. Тому можливим є встановлення земельного сервітуту з метою розташування спеціального обладнання для забезпечення роботи авіаційних підприємств.

У підрозділі 1.4. *«Правове забезпечення раціонального використання та охорони земель авіаційного транспорту України»* автор досліджує особливості правового регулювання раціонального використання та охорони земель авіаційного транспорту як елементів їх правового режиму.

Характерною особливістю раціонального використання земель авіаційного транспорту є встановлення навколо аеродромів відповідно до діючого законодавства так званих охоронних зон з особливими умовами користування на суміжних землях. Такі обмеження встановлюються без вилучення суміжних земель, які залишаються у віданні попередніх землекористувачів. Призначення таких спеціальних зон полягає в забезпеченні безпеки польотів повітряних суден, а також зменшення їх негативного впливу на людей та довкілля.

На думку дисертанта, до правових форм забезпечення раціонального використання та охорони земель транспорту загалом та авіаційного транспорту зокрема можна віднести планування розміщення земельних ділянок даної категорії.

Автором зроблено висновок про те, що законодавством України встановлено певні обмеження щодо використання земельних ділянок авіаційного транспорту та прилеглих до них земельних ділянок з метою забезпечення їх раціонального використання та охорони. Такі обмеження можна поділити за метою їх встановлення на такі види:

1) екологічні - обмеження, що встановлюються з метою охорони самих земель авіаційного транспорту як природного об'єкта. Зокрема, вимоги законодавства щодо проведення земляних робіт при будівництві аеродромів та аеропортів, правила перенесення ґрунтового покриву, які стосуються доексплуатаційного періоду аеродромів та аеропортів, а також норми, що встановлюють гранично допустимі рівні забруднюючих речовин в ґрунті і які стосуються періоду експлуатації об'єкта авіаційного транспорту;

Екологічні обмеження, в свою чергу, поділяються на: а) обмеження, які встановлюються у доексплуатаційний період та б) обмеження, що встановлюються в період експлуатації аеродрому, аеропорту чи злітно-посадкового майданчика.

2) економічні - обмеження, що встановлюються з метою забезпечення нормальної роботи авіаційного транспорту; До другого виду обмежень використання земельних ділянок можна віднести обмеження щодо

будівництва та розміщення об'єктів на приаеродромній території, а також здійснення певних видів господарської діяльності;

3) соціальні - обмеження, що встановлюються з метою охорони населення від авіаційного шуму. До третього виду належать вимоги законодавства щодо зон обмеженої житлової забудови навколо аеропортів із умов впливу авіаційного шуму.

Автор пропонує внести в будівельні норми України щодо аеропортів положення землеохоронного характеру. Зокрема щодо необхідності під час будівництва (розширення) аеродрому зняття родючого шару ґрунту з метою подальшого його використання для відновлення (рекультивациі) порушених або малопродуктивних сільськогосподарських земель, озеленення району будівництва; а також положення про те, що земельні ділянки, які відводяться на період будівництва аеродрому для розміщення шкідливих виробничих баз, тимчасових під'їзних доріг і для інших потреб будівництва, після його завершення підлягають поверненню тим землекористувачам, у яких ці ділянки були вилучені, після відновлення в установленому порядку.

Розділ 2 «Правові аспекти державного управління в галузі використання та охорони земель авіаційного транспорту» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1. *«Характеристика органів виконавчої влади та місцевого самоврядування як суб'єктів управління в галузі використання та охорони земель авіаційного транспорту України»* досліджується поняття «державне управління землями», а також система органів виконавчої влади та місцевого самоврядування в сфері управління землями авіаційного транспорту України.

Досліджено визначення поняття «державне управління» та «державне управління земельним фондом» в їх історичному аспекті. Головним принципом державного управління землями авіаційного транспорту є екологізація, знаходження правильного співвідношення екологічних і економічних інтересів. Зазначається, що в умовах проведення земельної реформи підходи до поняття державного управління змінюються.

Наведено класифікацію як органів державного управління земельним фондом, так і органів державного управління землями авіаційного транспорту України. Щодо державного управління землями авіаційного транспорту класифікацію, на думку автора, доцільно провести за критерієм характеру компетенції. Так, за вищевказаною ознакою органи державного управління землями авіаційного транспорту поділяються на: органи загальної компетенції, органи спеціальної компетенції та органи галузевої компетенції. До органів загальної компетенції відносяться органи, які, здійснюючи функцію загального управління в країні, здійснюють і функцію державного управління землею. До органів спеціальної компетенції відносяться державні органи, для яких здійснення функції з управління землею є основною функцією. До органів галузевої компетенції відносяться органи, які в процесі управління авіаційним транспортом здійснюють управління землями даного виду транспорту.

Автор вказує, що повноваження у сфері управління використанням та охороною земель авіаційного транспорту належать як загальним органам управління, так і органам відомчого управління авіаційним транспортом, а також органами виконавчої влади у сфері земельних ресурсів та органам місцевого самоврядування. Характеризуються повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування щодо земель авіаційного транспорту України.

У підрозділі 2.2. «*Функції та повноваження органів виконавчої влади та місцевого самоврядування щодо управління землями авіаційного транспорту*» автор досліджує окремі функції державного управління землями авіаційного транспорту України.

До функцій державного управління землями авіаційного транспорту належать: моніторинг земель, планування використання земельних ресурсів, встановлення цільового призначення земельних ділянок, нормування та стандартизація у сфері використання та охорони земель, землеустрій, ведення державного земельного кадастру, здійснення державної реєстрації прав на землю, здійснення державного контролю за використанням та охороною земель.

Автор зазначає, що особливістю правового режиму земель авіаційного транспорту є те, що така функція державного управління як планування відіграє надзвичайно важливу роль порівняно з плануванням земель інших видів транспорту. Оскільки необхідно розглянути і врахувати вплив даного виду транспорту не лише на його землі, а й на прилеглі території. А такий вплив є масштабним і негативним в екологічному плані. Крім того необхідно забезпечити нормальні умови для експлуатації авіаційного транспорту та зменшення їх негативного впливу на людей.

Наголошується, що недотримання вимог законодавства щодо приаеродромної території, а відповідно і її планування призводить до фатальних наслідків, оскільки не забезпечується в таких випадках безпека польотів повітряних суден.

Автор пропонує врахувати в національному законодавстві рекомендацій Міжнародної організації цивільної авіації. Так, заходи планування та організації землекористування можна розділити на наступні категорії: інструменти планування; інструменти зниження гостроти шуму; фінансові інструменти. А також впроваджувати практику планування та організації землекористування навколо аеропортів шляхом створення таких відповідних кооперативних механізмів «швидкого реагування», як комітети по координації дій зацікавлених сторін.

Зроблено висновок про те, що в Україні прийнято ряд програм стосовно розвитку земель авіаційного транспорту. На сьогодні державні цільові програми щодо розвитку земель авіаційного транспорту та їх правового режиму знаходяться на початкових стадіях їх реалізації.

Обґрунтовано висновок про те, що необхідно резервувати земельні ділянки навколо аеропорту для подальшого розвитку його інфраструктури та

забезпечення безпеки польотів, оскільки недостатність земельних ресурсів вкрай негативно впливає на ці процеси.

Загальним цільовим призначенням земель авіаційного транспорту є забезпечення роботи авіаційного транспорту України. Але цільове призначення різних складових земель авіаційного транспорту є різним. Тому за критерієм функціонального (цільового) призначення землі авіаційного транспорту можна класифікувати на різні види. Крім того, землі одного і того ж об'єкту авіаційного транспорту за цільовим призначенням також можна класифікувати на види.

Автор вважає за необхідне узгодити положення проектів Повітряного кодексу та ЗУ «Про аеропорти України» між собою та з нині діючим Земельним кодексом щодо зміни цільового призначення аеропортів.

Автором зроблено висновок про те, що зміна цільового призначення земельних ділянок авіаційного транспорту може відбуватися також за ініціативою громадян та юридичних осіб в порядку допуску до експлуатації злітно-посадкових майданчиків.

На думку дисертанта, норми відводу земель для аеропортів (прийняті 36 років тому) підлягають перегляду та оновленню, оскільки наявність достатніх земельних ресурсів для об'єктів авіаційного транспорту є не лише актуальним питанням розвитку їх інфраструктури, а й безпеки. В свою чергу збільшення норм відводу земель для аеропортів зменшить потребу у викупі земель для суспільних потреб, що в будь-якому разі займає певний час і деякою мірою все-таки є обмеженням земельних прав громадян.

Характеризуються позитивні та негативні сторони здійснення конкретних функцій державного управління землями авіаційного транспорту. до позитивних відноситься запровадження єдиного Державного реєстру, який базується на державному обліку земельних ділянок усіх форм власності та розташованого на них іншого нерухомого майна, реєстрації речових прав на об'єкти нерухомого майна, їх обмежень та правочинів щодо нерухомого майна та активізації робіт щодо створення автоматизованої системи ведення державного земельного кадастру.

У підрозділі 2.3. *«Відповідальність за порушення законодавства щодо земель авіаційного транспорту»* автором досліджується питання юридичної відповідальності, її видів та видів правопорушень у сфері використання та охорони земель авіаційного транспорту України.

За порушення законодавства щодо земель авіаційного транспорту винні особи можуть бути притягнені до дисциплінарної, цивільної, адміністративної та кримінальної відповідальності.

Суб'єктами земельних правопорушень в сфері земель авіаційного транспорту можуть виступати аеропорти та аеродроми як суб'єкти господарювання, їх працівники та посадові особи, власники та користувачі суміжних земель, державні органи та їх посадові особи, юридичні особи, що надають послуги аеропортам та аеродромам, зокрема в сфері будівництва, а також треті особи, які не пов'язані з роботою аеропортів та аеродромів, але претендують на їх земельні ділянки.

Дисертантка дійшла висновку, що правопорушення в сфері використання та охорони земель авіаційного транспорту України розділити на дві групи:

- 1) правопорушення, об'єктом яких є земля як природний об'єкт;
- 2) правопорушення, об'єктом яких виступають права на землі авіаційного транспорту України.

До першої групи можна віднести дії чи бездіяльність осіб, які спричинили забруднення земель авіаційного транспорту України. До другої групи правопорушень можна віднести самовільне захоплення земель авіаційного транспорту чи використання без належно оформленої документації.

Автор приходить до висновку, що основним порушенням вимог земельного законодавства при використанні земель авіаційного транспорту є використання земельних ділянок без правовстановлюючих документів. Нерідкими є правопорушення щодо земель авіаційного транспорту як природних об'єктів. Зокрема, будівництво термінального комплексу «Д» в аеропорті «Бориспіль» спричинило грубі порушення земельного та екологічного законодавства. Так, договори по доставці, прийманню і нанесенню родючого шару ґрунту укладено з відхиленням від робочого проекту землеустрою. Крім цього не надано в процесі позапланової перевірки проекти рекультивациі, для здійснення яких передається родючий шар ґрунту.

Оскільки суб'єктами господарювання в галузі авіаційного транспорту є, в основному, підприємства та господарські товариства, то автор вважає, що введення адміністративної відповідальності саме юридичних осіб сприяло б зниженню порушень законодавства щодо використання та охорони земель аеропортів та аеродромів.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової задачі, що виявляється у розробці та формулюванні теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо правового режиму земель авіаційного транспорту України. Проведене дисертаційне дослідження дозволило автору зробити такі висновки.

1. В результаті проведеного дисертаційного дослідження автор робить висновок, що кожен з елементів правового режиму земель авіаційного транспорту має свої особливості як відносно інших категорій земель, так і відносно земель інших видів транспорту.

2. У рамках аналізу окремих пам'яток українського права досліджено розвиток правового режиму земель авіаційного транспорту на території України, охарактеризовано окремі його етапи.

3. Аргументовано необхідність закріплення в Земельному кодексі положення про те, що землі аеропортів та аеродромів можуть перебувати в державній та комунальній власності, а землі малої авіації – в державній, комунальній та приватній власності.

4. Обстоюється позиція, що особливістю діяльності авіаційних підприємств є необхідність встановлення спеціального обладнання як на земельних ділянках цих підприємств, так і за їх межами. Тому однією з форм використання земель авіаційного транспорту може бути встановлення земельного сервітуту з метою розташування спеціального обладнання для забезпечення роботи авіаційних підприємств.

5. Окреслено систему органів виконавчої влади та місцевого самоврядування як суб'єктів управління в галузі використання та охорони земель авіаційного транспорту України. Повноваження у даній сфері належать як органам загального управління, так і органам відомчого управління авіаційним транспортом, а також органами виконавчої влади у сфері земельних ресурсів та органам місцевого самоврядування.

6. Обґрунтовано висновок про те, що така функція державного управління як планування відіграє надзвичайно важливу роль порівняно з плануванням земель інших видів транспорту. Оскільки необхідно розглянути і врахувати вплив даного виду транспорту не лише на його землі, а й на прилеглі території. А такий вплив є масштабним і негативним в екологічному плані.

7. Обґрунтовано твердження щодо необхідності перегляду та збільшення норм відведення земель для транспорту, зокрема для аеропортів. Оскільки діючі норми застарілі, а недостатність земельних ресурсів є не лише перешкодою в розвитку інфраструктури аеропортів, а й негативно впливає на безпеку польотів.

8. Дисертантом обстоюється позиція про необхідність резервування земельних ділянок навколо аеропортів для подальшого їх розвитку як суб'єктів господарювання та забезпечення безпеки польотів.

9. Встановлено, що суб'єктами земельних правопорушень в сфері земель авіаційного транспорту можуть виступати аеропорти та аеродроми як суб'єкти господарювання, їх працівники та посадові особи, власники та користувачі суміжних земель, державні органи та їх посадові особи, юридичні особи, що надають послуги аеропортам та аеродромам, зокрема в сфері будівництва, а також треті особи, які не пов'язані з роботою аеропортів та аеродромів, але претендують на їх земельні ділянки.

10. На підставі дослідження правової природи юридичної відповідальності за порушення законодавства щодо використання та охорони земель авіаційного транспорту запропоновано таку їх класифікацію: 1) правопорушення, об'єктом яких є земля як природний об'єкт; 2) правопорушення, об'єктом яких виступають права на землі авіаційного транспорту.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Бондарчук Н. В. Поняття і характеристика земель авіаційного транспорту та їх правового режиму / Н. В. Бондарчук // Держава і право:

збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. – Вип. 46. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2009. – С. 431–436.

2. Бондарчук Н. В. Правове забезпечення раціонального використання та охорони земель авіаційного транспорту України / Н. В. Бондарчук // Часопис Київського університету права: український науково-теоретичний часопис. – Вип. 4. – Київський ун-т права НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2009. – С. 267–271.

3. Бондарчук Н. В. Право власності на землі авіаційного транспорту України та користування ними / Н. В. Бондарчук // Держава і право : збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. – Вип. 49. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2010. – С. 421-426.

4. Бондарчук Н. В. Проблеми правового регулювання раціонального використання та охорони земель авіаційного транспорту України / Н. В. Бондарчук // Наука. Молодь. Екологія – 2009: збірник матеріалів V-ї науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Житомир, 27–29 травня 2009 р.). – Том 2. – Житомир: Вид-во Житомирського держ. ун-ту ім. І. Франка, 2009. – С. 134-138.

5. Бондарчук Н. В. Проблеми правового регулювання щодо земель авіаційного транспорту України / Н. В. Бондарчук // Сучасні проблеми аграрного і природоресурсного права: збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 30-31 жовтня 2009 р.)/за заг. ред. В. М. Єрмоленка та ін. – Київ, ІРІДІУМ, 2009. – С. 128-131.

6. Бондарчук Н. В. Актуальні питання правового режиму земель авіаційного транспорту України / Н. В. Бондарчук // Актуальні проблеми юридичної науки : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Восьмі осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 13-14 листопада 2009 р.). – Частина друга: Земельне право та ін. – Хмельницький : Вид-во Хмельницького ун-ту управління та права, 2009. – С. 245–247.

7. Бондарчук Н. В. Права на землі авіаційного транспорту України / Н. В. Бондарчук // Наука. Молодь. Екологія – 2010: збірник матеріалів VI-ї науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Житомир, 27–29 травня 2010 р.). – Том 2. – Житомир: Вид-во Житомирського держ. ун-ту ім. І. Франка, 2010. – С. 204-206.

8. Бондарчук Н. В. Планування використання та охорони земель авіаційного транспорту України / Н. В. Бондарчук // Актуальні проблеми юридичної науки : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Дев'яті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 12-13 листопада 2010 р.). – Частина друга: Земельне право та ін. – Хмельницький : Вид-во Хмельницького ун-ту управління та права, 2010. – С. 113-115.

АНОТАЦІЇ

Бондарчук Н. В. Правовий режим земель авіаційного транспорту України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природноресурсне право. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Київ, 2011.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню правового режиму земель авіаційного транспорту України. Здійснено періодизацію розвитку земель авіаційного транспорту та законодавства щодо їх правового режиму. Визначено поняття «землі авіаційного транспорту», проаналізовано їх склад. Проведено класифікацію земель авіаційного транспорту. Досліджено питання права власності на землі авіаційного транспорту та права користування ними. Досліджено питання раціонального використання та охорони земель авіаційного транспорту як елементів їх правового режиму.

На підставі проведеного дослідження розроблено пропозиції щодо вдосконалення законодавства щодо правового режиму земель авіаційного транспорту України; запропоновані теоретичні висновки, які можуть бути підставою для подальшого розвитку теорії земельного права України.

Ключові слова: землі авіаційного транспорту, землі аеропортів, землі аеродромів, права на землі, раціональне використання, охорона земель, функції державного управління, юридична відповідальність.

Бондарчук Н. В. Правовой режим земель авиационного транспорта Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.06 – земельное право; аграрное право; экологическое право; природоресурсное право. – Институт государства и права им. В. М. Корецкого НАН Украины. – Киев, 2011.

Диссертация посвящена комплексному исследованию правового режима земель авиационного транспорта Украины. В ходе проведенного исследования автором сделан вывод о том, что каждый из элементов правового режима земель авиационного транспорта имеет свои особенности как относительно других категорий земель, так и относительно земель других видов транспорта.

В диссертации проведена периодизация развития земель авиационного транспорта Украины и законодательства относительно их правового режима. Определено понятие «земли авиационного транспорта», «земли аэропортов» и «земли малой авиации». Проанализирован состав земель авиационного транспорта Украины.

Приведена классификация земель авиационного транспорта по таким критериям: 1) функциональное предназначение; 2) вид воздушных судов, которые обслуживают земельные участки; 3) форма собственности.

Особое внимание в работе отводится анализу форм собственности на земли авиационного транспорта и сделан вывод о том, что данные земли могут пребывать в государственной, коммунальной и частной собственности. Автором сделан вывод о том, что форма собственности на земли авиационного транспорта и виды землепользования ими зависят от формы

собственности авиационного предприятия, деятельность которого эти земли обслуживают. Обоснован вывод о необходимости закрепления в Земельном кодексе Украины четкого распределения земель авиационного транспорта по формам собственности. Земли авиационного транспорта могут использоваться на праве постоянного землепользования, аренды, концессии. Для обеспечения работы авиационного транспорта могут устанавливаться сервитуты для установки и обслуживания специального оборудования.

Обоснована позиция о необходимости внесения в строительные нормы Украины относительно аэропортов положения об охране земель. Сделан вывод о том, что в национальном законодательстве установлены ограничения прав использования земель авиационного транспорта. Данные ограничения автор предлагает классифицировать за целью установления на 1) экологические; 2) экономические; 3) социальные.

Определена система органов управления землями авиационного транспорта. Сделан вывод о том, что в данной сфере полномочиями наделены как общие органы управления, так и органы ведомственного управления, а также органы исполнительной власти и местного самоуправления.

В работе аргументирован вывод, что среди функций государственного управления землями авиационного транспорта Украины одной из самых важных выступает функция планирования использования и охраны данных земель. При планировании использования и охраны данных земель необходимо учесть влияние авиационного транспорта не только на его земли, но и на смежные территории, а также обеспечить нормальные условия для эксплуатации авиационного транспорта и уменьшения негативного влияния на людей.

В ходе исследования сделан вывод о необходимости увеличения норм отвода земель для аэропортов. Данный вывод обоснован тем, что он не противоречит главному принципу национального законодательства о приоритете земель сельскохозяйственного назначения и уменьшит потребность в выкупе земель для общественных потребностей.

Автором исследуется вопрос юридической ответственности, ее видов и видов правонарушений в сфере использования и охраны земель авиационного транспорта Украины. За нарушения законодательства в сфере земель авиационного транспорта может наступать криминальная, административная, гражданская и дисциплинарная ответственность. Правонарушения в сфере использования и охраны земель авиационного транспорта автор разделяет на две группы: 1) правонарушения, объектом которых является земля как природный объект; 2) правонарушения объектом которых выступают права на земли авиационного транспорта. Автор приходит к выводу, что основным нарушением земельного законодательства при использовании земель авиационного транспорта является использование земельных участков без правоустанавливающих документов.

На основании изучения законодательства Украины в сфере правового режима земель авиационного транспорта Украины разработаны предложения

по его усовершенствованию, предложены теоретические выводы, которые могут быть основанием для последующего развития теории земельного права в Украине.

Ключевые слова: земли авиационного транспорта, земли аэропортов, земли аэродромов, права на земли, рациональное использование земель, охрана земель, функции государственного управления, юридическая ответственность.

Bondarchuk N. V. Legal regime of aviation transport lands of Ukraine.

— Manuscript.

Thesis for a Candidate's degree in legal sciences by speciality 12.00.06 - Land Law; Agrarian Law; Environmental Law; Law of Natural Resources. - Koretsky institute of state and law National academy of sciences. – Kiev, 2011.

This thesis is devoted to intergreted research into legal regime of aviation transport lands of Ukraine. The periodization of the development of the lands of aviation transport and the legislation concerning their legal regime has been fulfilled. It has been determined the concept of aviation transport lands and their components have been analized. The classification of the aviation transport lands has been carried out. The given paper researches the property right of aviation transport lands and the right to use them, the effective utilization and the protection of aviation transport lands as the elements of their legal regime.

On the basis of conducted research the proposals conserning improvement of legislation in the sphere of legal regime of aviation transport lands of Ukraine have been elaborated. The theoretical conclusions which could be the reason for the further development of theory of ground law in Ukraine have been proposed.

Key words: aviation transport lands, airport lands, airdrome lands, property right on lands, effective utilization, protection of aviation transport lands, lands regulations functions of state goverment, legal responsibility.